

КАТЭГОРЫЯ ЧАСУ ЯК КРЫТЭРЫЙ МІЖКУЛЬТУРНЫХ АДРОЗНЕННЯЎ

Кречко Е.В.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск

У сучасным свеце вельмі актуальным з'яўляецца імкненне зразумець чужыя культуры і іх прадстаўнікоў, а таксама разабрацца ў культурных адрозненнях і падабенствах. Гэта абумоўлена тым, што людзі ў той ці іншай ступені пашыраюць межы свайго культурнага гарызонта, наведваючы іншыя краіны, вывучаючы замежныя мовы, чытаючы замежную літаратуру, маючы зносіны з замежнікамі. А для таго, каб дасягнуць эфектыўнай камунікацыі з прадстаўнікамі іншых культур, неабходна авалодаць не толькі моўным, але і сацыякультурным кодам грамадства, то бок авалодаць той сукупнасцю ведаў і ўяўленняў, якая з'яўляецца агульнай для членаў дадзенай супольнасці.

Вучоныя выдзяляюць вялікую колькасць крытэрыяў, па якіх культуры могуць адрознівацца паміж сабой. Адным з такіх крытэрыяў з'яўляецца час.

Стаўленне да часу ў розных культурах можа адрознівацца ў дастаткова моцнай ступені. У кожнага грамадства яно ўнікальнае і непаўторнае. Праз тое, што людзі думваюць пра час і як распараджаюцца ім, можна дазнацца аб іх прыродзе і сэнсе жыцця. Такім чынам, рознае разуменне часу спараджае і шмат у чым рознае разуменне свету.

Арыентацыя на мінулае, сучаснае і будучыню. Час як суб'ектыўны феномен можа значна адрознівацца ад часу ў абстрактным разуменні. Сыходзячы з апошняга, як мінулае, так і будучыня, з'яўляюцца для нас неспасціжымі. Мінулае не існуе само па сабе, ёсць толькі нашы ўспаміны аб ім. Так і не існуе будучыня, мы можам толькі ўяўляць яе. Атрымліваецца, што сучаснае мае тры вымярэнні: сучаснае мінулых падзей, сучаснае падзей сучаснасці і сучаснае будучых падзей.

Галандска-французскі арганізацыйны тэарэтык, кансультант па пытаннях кіравання і аўтар у галіне кроскультурнай камунікацыі Фонс Трампенаарс пісаў: «Думку пра тое, што ў любы момант часу сучаснасць з'яўляецца адзінай рэальнасцю, мінулае ўжо перастала быць, а будучыня яшчэ не наступіла, варта дапоўніць тым, што мы разумеем пад мінулым і будучыняй у любы сучасны момант часу. Якімі б недасканалымі ні былі нашы ўяўленні аб мінулым і будучыні, яны моцна ўздзейнічаюць на наша мысленне. Дадзеныя суб'ектыўныя «часы» ўвесь час прысутнічаюць у нашай свядомасці і ўплываюць на прыняцце рашэнняў» [3, с. 250]. Усе гэтыя тры зоны аб'яднаюцца ў нашых учынках.

Культуры вызначаюць па ступені іх арыентацыі ў той ці іншы бок:

1. *Арыентаваныя на мінулае.* Для вялікай колькасці культур мінулае грае вельмі важную ролю. Урокі, вынятыя з памылак іншых пакаленняў, запамінаюцца і ўжываюцца па сённяшні дзень, хай гэта і не выклікае разумення з боку іншых культур.

У такіх культурах шануюцца традыцыйныя каштоўнасці і спосабы выдзення спраў. Традыцыя вельмі высокая цэніцца, і пасягальніцтва на яе аўтарытэт вельмі асуджаецца грамадствам. У выніку такія краіны кансерватыўныя ў кіраванні, бо змяніць тое, што было ўведзена ў мінулым, бывае амаль немагчыма. Усе іх намаганні і рэсурсы, як правіла, накіроўваюцца на тое, што ўжо існуе.

2. *Арыентаваныя на сучаснасць.* Такія краіны знаходзяцца пад моцным уплывам ідэй імгненнага задавальнення і кароткатэрміновых выгод. Важнасць гэтага ўлаўліваецца ў агульным перакананні, што жыццё адбываецца тут і зараз. Яны бачаць мінулае як тое, што прайшло, а будучыню як нешта нявызначанае. Іншымі словамі, тое, што зроблена, то зроблена, а заўтра можа і не наступіць, так што нам лепш быць сфакусаванымі на сённяшні дзень.

3. *Арыентаваныя на будучыню.* Такія краіны вельмі аптымістычна глядзяць на будучыню, бо лічаць, што яны фарміруюць яе сваімі дзеяннямі. Яны ўсё плануюць і кантралююць, а не плывуць па плыні, як сучасна-арыентаваныя культуры. Усе свае намаганні і рэсурсы яны ўкладаюць ў эфемернае бачанне таго, што будучыня можа рыхтаваць.

Паслядоўна і сіхронна арганізаваная дзейнасць. Таксама ўсе культуры могуць быць падзелены на манахронныя і паліхронныя.

Манахронная сістэма – гэта сістэма часу, якая азначае, што ўсе справы робяцца па чарзе на працягу пэўнага часу. Час выразна сегментаваны і падзелены на дробныя блокі. Усё адбываецца па раскладзе, што робіць кіраванне часам максімальна простым і зразумелым. Час – гэта прамалінейны шлях, які вядзе з мінулага ў будучыню. «Манахронны» чалавек можа займацца толькі адным відам дзейнасці ў пэўны адрэзак часу.

Паліхронная сістэма – гэта сістэма часу, у якой некалькі рэчаў можна рабіць адначасова. Час не падзелены дакладна на дробныя блокі, і фарміраванне раскладу носіць больш свабодны характар. У гэтых культурах значна менш увагі надаецца невялікім часовым адзінкам. Прадстаўнікі гэтых культур надаюць большае значэнне адносінам, чым таму адрэзку часу, які яны займаюць. Яны валодаюць менш фармальным успрыманням. Прадстаўнікі культур, якія жывуць па паліхроннай сістэме часу, плануюць шматлікія справы адначасова, таму яны не могуць прытрымлівацца раскладу.

Сутыкненне паміж манахронным і паліхронным ўспрыманнямі часу можа адбывацца пры ўзаемадзеянні прадстаўнікоў розных культур. Аднак падобныя праблемы могуць узнікнуць і ўнутры адзінай культуры.

Аналіз і параўнанне спецыфікі ўспрымання крытэрыя часу ў ЗША і Расіі. Каштоўнасць часу здаецца відавочнай, аднак у сілу самых розных абставінаў, сама гэта каштоўнасць ўспрымаецца зусім парознаму ў розных культурах. Усходнія культуры адпрэчваюць уласціваю заходняму свету мітусню, спешку, несущісную пагоню за матэрыяльнымі выгодамі. Для іх час уяўляе сабой хутчэй некаторую форму існавання, але ніяк не матэрыяльны рэсурс, які дазваляе ствараць новыя даброты. Менавіта так і разумеецца час у амерыканскай культуры.

Стаўленне амерыканцаў да часу неаднаразова абмяркоўвалася прадстаўнікамі іншых культур, прычым часам з асуджэннем. Той факт, што амерыканцы залішне прагматычныя, наогул выклікае непрыманне ў прадстаўнікоў многіх іншых культур. У дадзеным выпадку раздражненне выклікае стаўленне да часу як да матэрыяльнага рэсурсу, які можна вымяраць, кантраляваць і планаваць, эканоміць і аплачваць.

Калі час каштуе грошай, то зразумела, яго эканомія з'яўляецца найважнейшым фактарам зберажэння гэтага часу, а таму чым хутчэй што-небудзь робіцца, тым лепш. Хуткасць у дасягненні вынікаў і наогул у ажыццяўленні тых ці іншых дзеянняў, вітаецца, а затрымкі, наадварот,

не ўхваляюцца. Аператыўнасць, хуткасць, прыхільнасць да жорсткіх графікаў, з'яўляецца характэрнай асаблівасцю паводзін амерыканцаў, якая не заўсёды вітаецца прадстаўнікамі іншых культур.

Прадстаўнікі рускай культуры набылі ў сусветнай дзелавой супольнасці вельмі блagую рэпутацыю ў плане іх адносінаў да часу, паколькі часавыя рамкі, тэрміны і крайнія тэрміны ў іх не занадта паважаюцца. Прычын таму, безумоўна, вельмі шмат. Прафесар Маскоўскага педагагічнага дзяржаўнага ўніверсітэта Таццяна Самохіна адзначае: «Велізарныя адлегласці Расеі, у якой толькі ў апошні час, дзякуючы з'яўленню сусветнай сеткі, стала магчымым хуткае ўсталяванне кантактаў з партнёрамі, перашкаджала імгненнаму прыняцця рашэнняў. У мінулым, суровая зіма, адсутнасць дарог, адрэзала многія рэгіёны ад цэнтра на ўсю зіму, а таму імгненнае рашэнне многіх гаспадарчых пытанняў таксама зацягвалася. Традыцыі, якая склалася з спрадвечных часоў бюракратычнай машыны, якая, і па гэты дзень, перашкаджае хуткаму і аператыўнаму вырашэнню многіх гаспадарчых пытанняў і адводзіць прыяцце рашэнняў у сферы, вельмі аддаленыя ад непасрэдных выканаўцаў дадзенага рашэння, зусім не спрыяюць аператыўнасці прыняцця рашэнняў» [2, с. 73].

Прадстаўнікі дадзенай культуры лічаць, што паспешнасць і мітуслівасць не адпавядаюць сітуацыям, у якіх прымаюцца сур'ёзныя рашэнні.

Час, нават у дзелавых адносінах, успрымаецца тут не проста як матэрыяльны рэсурс, а як магчымасць усталяваць кантакт і ўзаемадзеянне са сваімі партнёрамі або кліентамі, таму жорстка яго нарміраваць не толькі немагчыма, але і няветліва. Такім чынам, ўстанаўленне жорсткага пратаколу і плану, напрыклад, правядзення дзелавога абеду – занадта складаная рэч, бо мы не можам прадказаць, ці спатрэбіцца гэта.

Стаўленне да мінулага, сучаснага і будучыні ў культурах ЗША і Расеі таксама адрозніваюцца. Розныя культуры надаюць большае значэнне таму ці іншаму часоваму вымярэнню.

Вызначэнне найбольш важнага часовага вымярэння для ЗША не ўяўляе вялікай складанасці: сфера іх інтарэсаў праходзіць ад сучаснасці да будучыні. Значэнне сучаснасці і імгненнага тлумачыцца прагматычнай арыентацыяй амерыканскай культуры на задавальненне сваіх патрэбаў, перш за ўсё матэрыяльных.

Калі сучаснасць, у той ці іншай меры, займае прадстаўнікоў практычна ўсіх культур, то арыентаванасць амерыканцаў на будучыню з'яўляецца іх сапраўды нацыянальнай асаблівасцю. Ім уласціва жаданне

пераменаў, упэўненасць у тым, што будучыня, дзеля якой яны ідуць на пазбаўлення і цяжкасці, будзе лепш сучаснасці.

Калі для прадстаўнікоў іншых культур перамены цягнуць за сабой патэнцыйную рызыку і страх, то для амерыканцаў магчымыя перамены толькі да лепшага, паколькі сама па сабе змена – гэта ўжо магчымасць палепшыць тое, што ёсць на сённяшні дзень. Дзеля справядлівасці нельга не адзначыць, што шлях, які прайшла гэтая краіна за тры стагоддзі, сапраўды сведчыць пра тое, што большасць пераменаў былі сапраўды пераменамі да лепшага.

Калі да будучыні амерыканцы ставяцца з вялікім энтузіязмам, то ў параўнанні з еўрапейцамі, мінулае іх не надта займае. Але не варта меркаваць, што амерыканская культура адмаўляе свае карані і традыцыі: усе свае вялікія дасягненні і перамогі яны культывуюць і ўздываюць гэтак жа, як прадстаўнікі іншых краін. Гаворка ідзе, аднак, пра тое, што ў амерыканскім стылі жыцця і камунікатыўных паводзінах не моцна прасочваецца настальгія па мінулым, упэўненасць у тым, што мінулае было лепш і што ў яго трэба вучыцца. Даследчыкі неаднаразова адзначалі, што падобнае стаўленне амерыканцаў да гісторыі тлумачыцца тым, што гэтай гісторыі ў іх усё ж, у параўнанні з еўрапейскімі краінамі, не так і шмат, менавіта таму яны гэтак дбайна, і, як многія лічаць, не без зайздрасці, ставяцца да багатай гістарычнай спадчыны іншых краін.

У параўнанні з амерыканскай, руская культура мае істотныя адрозненні ў плане стаўлення да мінулага, сучаснасці і будучыні, магчыма як вынік таго, што ў краіне пастаянна адбываюцца кардынальныя змены. Таму тут прывыклі не заўсёды задумвацца пра будучыню, яе планаваць яе. Нельга не адзначыць, што гэта ўжываецца з дастатковым кансерватызмам і прыхільнасцю да мінулага, настальгіяй па старых добрых часах. Тут цікава тое, што прадстаўнікі маладога пакалення на пытанне пра тое, чым яны больш за ўсё ганарацца ў сваёй краіне, пачынаюць казаць пра сваю гісторыю, перамогах, літаратуры і мастацтва, прычым усё гэта арыентавана на мінулае, а не на сучаснасць. У адказ на тое ж пытанне ў дачыненні да сваёй краіны, амерыканскія студэнты пачынаюць казаць пра дэмакратыю, раўных магчымасцях, матэрыяльных выгодах, прычым гэтыя фактары, з іх пункту гледжання, характэрныя для сучаснасці.

Велізарнае значэнне гісторыі і традыцый паўсюдна пастулюецца ў расійскай культуры. У той жа самы час планаванне будучыні, складанне перспектывных планаў з выразна названымі на кожны канкрэтны перыяд мэтамі, даецца дастаткова складана. Тут здаецца немагчымым планаваць, напрыклад, фінансы кампаніі, ды і асобна ўзятай сям'і,

паколькі адсутнічае поўная ўпэўненасць у тым, што і як будзе ў будучыні. Безумоўна і амерыканская эканоміка, і бюджэт асобна ўзятай амерыканскай кампаніі або сям'і таксама схільныя да не заўсёды залежных ад іх ваганняў і рызыках. Розніца, аднак, заключаецца ў тым, што амерыканцы лічаць магчымым распланаваць гэтыя рызыкі і пралічыць іх на аснове спецыяльна распрацаваных крытэрыяў.

Расійскай культуры ўласцівы песімізм, які неаднаразова пацвярджаўся на практыцы. Перамены ў будучыні не ўспрымаюцца як дабратворныя і, хутчэй за ўсё, апынуцца пераменамі ў горшы бок. Вельмі добра гэта перакананне выяўляецца ў знакамітым афарызме «Хацелі як лепш, а атрымалася як заўсёды», які як нельга лепш апісвае тое, што звычайна перамены не прыводзілі да лепшага ў краіне. Усё новае ўспрымаецца хутчэй з трывогай, а не як нешта адназначна станоўчае. Раскія больш спадзяюцца на правяраныя часам асновы і традыцыі, чым на новаўвядзенні.

Найважнейшай асаблівасцю, якая адрознівае рускую культуру ад амерыканскай, з'яўляецца яе паліхронны характар, што азначае адсутнасць цвёрдых межаў паміж успрыманням асноўных часовых вымярэнняў – мінулага, сучаснасці і будучыні.

Расейская паліхроннасць выяўляецца таксама ва ўменні рускіх казаць аб некалькіх рэчах адразу ці рабіць некалькі спраў адначасова. Так, для амерыканцаў вельмі дзіўна, што на працоўным месцы супрацоўнік можа гаварыць па тэлефоне і адначасова, часам нават не прыкрыўшы трубку рукой, даваць інструкцыі і каментары свайму калегу або кліенту, які знаходзіцца перад ім. Калі ў культуры Расіі нікога не збянтэжыла б тое, што супрацоўнік заняты асабістымі размовамі на працоўным месцы, то амерыканцы наўрад ці б захапіліся такой «шматаблічнасцю», лічачы, што на працы трэба працаваць, а не займацца асабістымі справамі. Больш за тое, адцягваюцца ад гутаркі з супрацоўнікам і кліентам і распачынаць гаворку з кім-небудзь яшчэ лічыцца наогул няветлівым.

Амерыканская культура адносіцца да культур манахронных, у якіх часовыя пласты ў дастатковай ступені аддзелены адзін ад аднаго і паслядоўна ідуць адзін за адным: спачатку мінулае, потым сучаснасць і, нарэшце, будучыня.

Нягледзячы на значныя адрозненні ў дачыненні да да часу, амерыканцаў і рускіх аб'ядноўвае іх цікавасць да сённяшняга дня, задавальненне наяўных на сапраўдны момант патрэбаў. Імкненне да імгненнага задавальнення, якое заўсёды лічылася характэрнай рысай амерыканцаў, у многіх аспектах характэрна і для расіян, якія баяцца

сур'ёзна задумвацца пра будучыню і імкнуцца атрымаць як мага больш і адразу.

ЛІТАРАТУРА

1. Загорская, Л.Н. О некоторых важных особенностях восприятия времени представителями разных культур / Л.Н. Загорская, С.В. Соловьева. – Минск: Изд. центр БГУ, 2013. – С. 31-32.
2. Самохина, Т.С. Они и мы. Америка, Англия и Россия / Т.С. Самохина. – М.: Р. Валент, 2012. – 215 с.
3. Тромпенаарс, Ф. 4 типа корпоративной культуры / Ф. Тромпенаарс, Ч. Хэмдден-Гернер; пер. с англ. Е.П. Самсонов. – Минск: Попурри, 2012. – 525 с.